

De krankzinnige verhalenvertellers

HET DIGITALE HOORSPEL IN DE KLAS

Het historische hoorspel is een vorm van verhalen vertellen, maar dan anders. Het heeft een eigen aanpak en regels. Bjorn Wansink en Marijn Frederiks hebben hiermee als docent geschiedenis ervaring opgedaan in de klas. Een nadere kennismaking.

Geschiedenisonderwijs kan vrij abstract zijn en zich afspelen op een niet concreet niveau. Er zijn leerlingen die mede daarom het gevoel hebben dat geschiedenis niet interessant is. Toch is het mogelijk om het 'verleden' te laten herleven en op deze manier leerlingen meer te motiveren voor het vak. Veel docenten doen dit door het vertellen van verhalen, het laten zien van een film of andere beelden. Een relatief onbekend medium is het historische hoorspel als didactisch hulpmiddel in de les. Begrijpelijk, want hoorspelen over het verleden zijn nauwelijks te vinden. Dat was voor ons een reden om ze zelf te gaan maken. Daarnaast speelde onze gezamenlijke fascinatie voor het vertellen van verhalen mee en ook onze creatieve achtergrond als muzikant en tekenaar. Onze hoorspelen worden dan ook ondersteund door muziek en zijn geïllustreerd met tekeningen. Wij denken dat je met het laten horen van hoorspelen meer kunt doen dan alleen motivatie oproepen. Er is een aantal redenen waarom wij denken dat een hoorspel een krachtig didactisch middel in de les kan zijn.

De passieve luisteraar

Vanuit de visie van de activerende didactiek wordt er soms getwijfeld aan het nut van verhalen in het geschiedenisonderwijs. Een verhaal legt alle macht in de handen van de docent en de leerlingen worden passieve luisteraars.¹ Naar aanleiding van neurologisch onderzoek valt te betwisten of de luisteraar wel echt passief is. Tijdens het luisteren naar een verhaal moeten leerlingen zich gebeurtenissen of aaneenschakelingen

inbeelden, dat kan niet zonder dezelfde delen van de hersenen aan te spreken als tijdens de fysieke realiteit. Een voorbeeld: wanneer mensen zich een knipperend licht voorstellen, activeren ze het visuele gedeelte van de hersenen, zo blijkt uit hersenscans; en als ze een aanraking van de huid visualiseren, activeren ze het tastgedeelte van de hersenen.² Hetzelfde geldt voor het meeleven van emoties. Een goed hoorspel of verhaal kan volgens deze theorie voor een gedeelte door de leerlingen worden meeleefd, de geschiedenis wordt dan meer levensecht. Een verhaal kan dus wel degelijk activeren.

Het gebruik van narratieven is een tweede reden waarom een hoorspel een goed didactisch middel is. Leerlingen worden in het geschiedenisonderwijs

Illustratie uit een van de hoorspelen.

A. Wilschut e.a., *Geschiedenisdidactiek, handboek voor de vakdocent* (Bussum 2004) 167.

M.R. Dadds, *Psychological Bulletin* 122 (1997) 89-103.

Bjorn Wansink is vakdidacticus geschiedenis aan het IVLOS en Marijn Frederiks is docent geschiedenis aan het Griffland College.

Illustratie uit een van de hoorspelen.

geconfronteerd met veel feiten, personen en gebeurtenissen. Historische kennis kan betekenisvol worden georganiseerd als deze wordt ingebed in een narratieve structuur. Een verhaal construeert een subjectief, maar betekenisvol geheel uit verschillende feiten uit het verleden. Er zijn leerlingen die geschiedenisfeiten makkelijker onthouden als ze ingebed zijn in een narratieve structuur, een voorbeeld hiervan kan bijvoorbeeld zijn: opkomst, uitbreiding, verval en het verdwijnen van het Romeinse rijk.³

Verder is het belangrijk dat leerlingen een rijk associatief netwerk hebben bij de verschillende tijdvakken om nieuwe kennis juist te kunnen plaatsen in het verleden. Wij menen dat geschiedenis hoorspelen kunnen bijdragen aan het uitbreiden van dat associatieve netwerk. Het is dan belangrijk dat het verhaal gekoppeld kan worden aan de kenmerkende aspecten en dat er verschillende historische begrippen in het verhaal verwerkt zitten. Wij zien het historisch referentiekader als klittenband waaraan gebeurtenissen, verschijnselen of personen kunnen worden geplakt. Hoe meer haakjes (associaties) er aan een tijdvak zitten hoe makkelijker het voor leerlingen wordt om nieuwe kennis een plaats te geven binnen het referentiekader. Als docenten zijn we continu bezig met het aanbrengen van haakjes in het geheugen van leerlingen. Nieuwe kennis moet ergens aan worden opgehangen, moet in verband worden gebracht met reeds aanwezige kennis, om te beklijven.

De doelgroep

Verschiedende ontwikkelingspsychologen veronderstellen dat leerlingen verschillende intellectuele fasen doorlopen en op een gegeven moment meer theoretisch en abstracter kunnen gaan denken. Piaget is een grondlegger van deze gedachte. De psychologe Waltraut Kuppers verdeelt de leerstof voor twaalfjarigen op in affine en diffuge leerstof. Tot de affine leerstof behoren de historische figuren, handelingen en bijzondere gebeurtenissen, waarin concrete details een rol spelen. Tot de diffuge leerstof behoren structuren, verbanden, regeringsvormen en daarmee meer abstracte begrippen. Leerlingen rond de twaalf jaar hebben vooral belang-

stelling voor affine leerstof. Uit deze theorievorming zou kunnen worden afgeleid dat hoorspelen vooral bij de onderbouw aanslaan.⁴

De ideeën van Kieran Egan sluiten hier gedeeltelijk bij aan. In zijn *Theory of Educational Development* worden vier fasen van ontwikkeling onderscheiden. Uitgangspunt bij deze verschillende fasen is de manier waarop kinderen tegen de werkelijkheid aankijken. Door leerlingen op een juiste manier te benaderen, dat wil zeggen een manier die past bij hoe zij op dat moment tegen de wereld aankijken, kun je hun leerproces bevorderen. Kijkend naar de theorie van Egan zouden onze hoorspelen vooral aansluiten bij de romantische fase (8/9-14/15 jaar). Kinderen ontwikkelen in deze fase een groeiend besef van historische tijd en logische verbanden. Het is de tussenfase tussen het mythisch denken en zuiver rationeel denken, dat meer centraal staat in het onderwijs. In de romantische fase ontwikkelen de leerlingen een eigen identiteit en beeld van de wereld. Verhalen helpen de leerling zich een beeld van de wereld te vormen en te bepalen hoe hij zich daar tegenover verhoudt. Leerlingen hebben behoefte aan details en identificatie met personen uit het verhaal. De filosofische fase beslaat de periode dat de leerlingen in de bovenbouw zitten (14/15-19/20). Leerlingen ontwikkelen een groeiend besef dat de wereld van invloed is op hun leven.⁵ De wereld wordt in deze periode meer geordend en in schema's geplaatst die structuur bieden. Voor deze laatste fase zijn onze hoorspelen minder geschikt.

Hoorspelen kunnen wel in de bovenbouw worden gebruikt, maar dan moeten de leerlingen in de didactische verwerking intellectueel uitgedaagd worden.

Het is bijvoorbeeld interessant om leerlingen in de bovenbouw allemaal dezelfde bronnen te geven en ze zelf een hoorspel te laten maken. Er zullen dan verschillende hoorspelen gemaakt worden. Stof voor een prachtige nabespreking.

Naast de hiervoor genoemde redenen zijn er nog andere. Door het gebruik van historische hoorspelen:

- krijgen abstracte begrippen meer betekenis, doordat zij worden ingebed in een concreet verhaal en wordt kennis in een vorm gegoten die meer betrekking heeft op het ware leven;⁶
- worden grote hoeveelheden informatie geïntegreerd;
- kun je de luistervaardigheden van leerlingen trainen.

In de les

De hoorspelen kunnen op verschillende wijzen in de les

▷ C. Van Boxtel, *Kraaltjes rijgen of edelsmeden?* Lezing op de lio-dag 30 maart 2009, Utrecht.

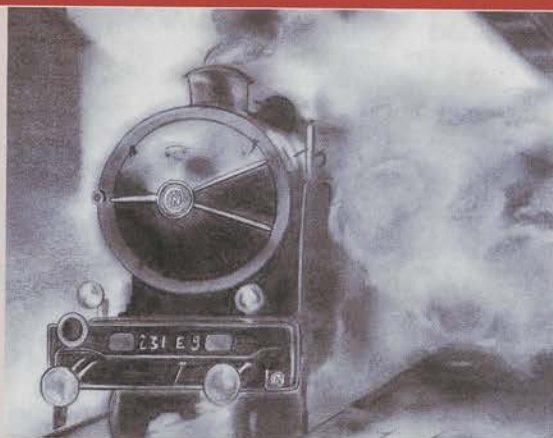
▷ J. Riksen, *Verhalen vertellen*, (niet gepubliceerd artikel).

▷ K. Egan, *The Educated Mind: How Cognitive Tools Shape Our Understanding* (1997).

▷ D.M. Kennedy, *The Art of the Tale: Story-Telling and History Teaching*, *American History* (1998) 462-473.

worden ingezet. In eerste plaats kunnen de hoorspelen goed worden gebruikt als een eerste oriëntatie op een hoofdstuk. Ten tweede kun je een hoorspel gebruiken om te kijken of bepaalde begrippen door leerlingen in het hoorspel worden herkend of begrepen. U kunt het hoorspel ook gebruiken ter afwisseling van uw les en om leerlingen te motiveren. Je kunt ook de leerlingen zelf een hoorspel laten maken, onze hoorspelen kunnen dan als voorbeeld dienen.

De hoorspelen zijn door ons geschreven. We hebben ons grotendeels gebaseerd op historische bronnen, maar de verhalen zijn ook gedeeltelijk verzonden. Meestal omdat de bronnen niet toereikend waren om een heel verhaal te schrijven. Ook hebben we een keuze gemaakt in de bronnen die we hebben gebruikt voor het schrijven

Illustratie bij het hoorspel over Engels en Marx.

van het verhaal. We hebben geprobeerd een middenweg te zoeken tussen een aantrekkelijk verhaal en de historische 'werkelijkheid'. De hoorspelen dienen dus beschouwd te worden als een didactisch hulpmiddel en niet als een betrouwbare weergave van de geschiedenis.

J. Venner e.a.,
Overzicht van de geschiedenis Feniks havo (2007) 205.

(VOORBEELD)Vragen bij het hoorspel 1848

Een aantal voorbeeldvragen bij het hoorspel 1848. Het hoorspel gaat over de democratische revolutie in Nederland.

Kennis en begrip

1. In welk tijdvak vindt dit verhaal plaats?
2. Waarom was koning Willem II zo bang?
3. In welke landen braken er nog meer revoluties uit?
4. Waarom liet Willem II de grondwet aanpassen?
5. Wie werd de voorzitter van de grondwetcommissie?
6. Waarom waren de twee Haagse Mannen in de herenclub tevreden over het nieuwe kiesrecht?
7. Wat wordt er bedoeld met ministeriële verantwoordelijkheid?

Toepassen van kenmerkende aspecten

8. Leg uit welke kenmerkende aspecten bij dit verhaal horen.
9. Wat waren de belangrijkste gevolgen van de democratische revolutie?

Interpretatie

10. Leg uit dat het liberalisme voortborduurde op de verworvenheden van de Franse Revolutie.
11. Was de revolutie voor alle bevolkingsgroepen een succes? Waarom wel of niet?
12. Zou er in Nederland nu ook nu een politieke revolutie kunnen plaatsvinden? Waarom wel of niet?

(voorbeeld)vragen bij domein A

13. Volgens de Haagse heren was de democratische revolutie een succes, gaat hier om een feit of een mening?
14. Zijn de gevolgen van de democratische revolutie in Nederland tegenwoordig nog zichtbaar?

Inlevingsopdrachten

15. Stel je voor: je bent als liberale verslaggever aanwezig geweest bij de demonstratie en bij de koning. Als ooggetuige schrijf je een verslag (200 woorden) van de gebeurtenissen, waarin onder andere aandacht wordt besteed aan het doel van de demonstratie, het verloop van de gebeurtenissen en de gevolgen.⁷

HISTORISCHE HOORSPELEN

Hieronder een overzicht van de, tot nu toe, gemaakte historische hoorspelen per tijdvak. Op de website www.krankzinnige verhalenvertellers.nl vindt een duidelijke koppeling plaats tussen de tien tijdvakken en de hoorspelen.

- tijdvak 2 - Isis en Osiris/een Egyptisch scheppingsverhaal
- tijdvak 3 - Bonifatius/Boudewijn met de IJzeren Arm
- tijdvak 4 - Floris V
- tijdvak 5 - De beeldenstorm
- tijdvak 6 - Coenraad van

Beuningen (Huis met de bloedvlekken)

- tijdvak 8 - 1830/1848/Engels en Marx
- tijdvak 9 - Arie Vlieland

Deze hoorspelen zijn kosteloos te beluisteren

www.krankzinnige verhalenvertellers.nl